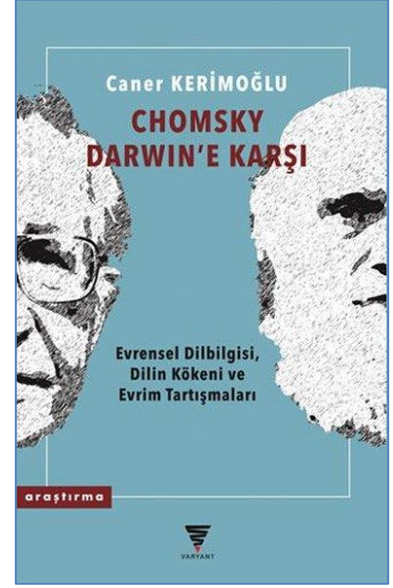

Chomsky Darwin'e Karşı: Evrensel Dilbilgisi, Dilin Kökeni ve Evrim Tartışmaları

DENİZ DEMİRYAKAN*

Chomsky Darwin'e Karşı: Evrensel Dilbilgisi, Dilin Kökeni ve Evrim Tartışmaları, Caner Kerimoğlu'nun son kitabıdır. Hem kitap içeriğinin kolaylıkla görülebilmesi hem de bu tanıtım yazısının amacının etkin biçimde ortaya konabilmesi için "İçindekiler" bölümü aynen alınmış ve alt başlıklarıyla birlikte mümkün olduğunca tek tek incelenmiştir.

İlk satırdan son satıra kadar akıcı bir biçimle kaleme alınmış bu kitap, hem dilbilim hem de Chomsky çalışmalarında başucu kaynak olma niteliğindedir. Gerek yüzlerce nokta atışı alıntı gerekse de yazarın akademik birikimi, kitabı farklı bir açıdan da özel kılmaktadır. Zaten okuyucu, kitabı okurken tek bir kitap almadığının farkına ilk sayfalarda varacaktır. Büyülü bir içerik zenginliğinden; dilbilim çalışmalarının yanında farklı bilimsel alanlarla ilgili etkin, nitelikli gözlem ve bilgilerden; matematikten, siyasetten ve daha çoğundan oluşan bu kitap, evrim meselelerine ilgi duyan okuyucular için de başka bir değer taşıyacaktır. Yazının bundan sonraki kısmına "İçindekiler" bölümü ile paralel olarak devam etmeden önce yazının sonunda da söylenecek sözü buradan söylemek doğru olacaktır: *Dil çalışmalarında yeni bir düzen düşü görenlerin başucu eseri olacak olan bu kitap, Türkiye'deki dil çalışmalarında benzerine hemen hiç rastlanmayan Caner Kerimoğlu'nun neredeyse her şeyi her yönden yazması nedeniyle aslında hiç yazmaması gereken bir kitap! Öyle ki yazılması gereken, eleştirilmesi gereken, düşünmesi gereken her şey neredeyse tümüyle yazılmış.*

GİRİŞ

Yazar, Einstein ve Chomsky üzerinden bir benzerlik kurarak söze başlar. Daha sonra kitabın ilerleyen bölümlerinde de adını sıkça duyacağınız Everett'in Chomsky'nin elde ettiği Einsteinvari tanınırlığın hak edilmeyen bir tanınırlık olduğu eleştirisine yer vererek bu kitabı yazmasında etkili olan durum veya durumların açıklamasını yaptıktan sonra patlak veren bu "dil savaşında" tarafsız bir belgeselci gibi kameranın başına geçer.

* demiryakan@hotmail.com, orcid: 0000-0002-3565-3314

Gönderim tarihi: 01.05.2022

Kabul tarihi: 27.06.2022

1. "CHOMSKY DEVRİMİ" NİN ANLAMI NE?

Bu bölümde Chomsky'nin bir muhalif olarak doğuşunu oluşturan dönemsel koşullardan ve alansal tartışmalardan genel olarak bahsedilmektedir. Bölümün hemen ilk satırlarında "devrim" ifadesine değinilir. Yazarın da belirttiği gibi bu "devrim" ifadesine birçok kişi katılmaz. Hatta ilerleyen satırlarda bizzat Chomsky'nin de kendi yaptığı şeye devrim denemeyeceğini ve bilimsel bir devrimden bahsedilecekse onun da "Galileo devrimi" olacağını dile getirdiğini okuyacaksınız. Ancak adı ne olursa olsun Chomsky'nin büyük bir kıvılcımı artık ateşlediği ise bir gerçektir. Öyle ki Chomsky, dili matematikten bilgisayar bilimlerine uzanan yöntemle inceleyen önemli bir düşünüşün sahibidir. Yazarın Dennett'ten -Dennett, Chomsky eleştirileriyle de bilinmektedir-yaptığı alıntılama ise önemlidir: "Birçok bilim insanı büyük bilim insanı değildir ve birçok büyük bilim insanı da tamamen yeni bir bilim alanı kuramaz. Charles Darwin bu işi başaranlardan biridir; Noam Chomsky de bir diğeridir."(s. 18-19). Bu bağlamda "Chomsky'den 'bilişsel devrim' konusunda yapılan alıntılama (s. 22) yeni bir dilbilimsel inceleme yönteminin teorik zorunluluğunu okumaktayız. Ancak adına ne dersiniz deyin Chomsky bazı geleneklere saldırarak bir yazarın deyimiyle 'isyan' başlatmıştır."

Bu bölümün ikinci kısmı olarak niteleyebileceğim sayfalarında, "isyancı"nın söz konusu bazı geleneklere getirdiği eleştirilere ve onu bilim dünyasına tanıtan düşüncelerine genişçe yer verilmiştir. Bunlarda ilki *davranışçılık eleştirisi*dir. İkincisi, Chomsky'nin uzun yıllar mücadele edeceği ve davranışçı ekolün dilbilimdeki karşılığı olan yapısalcılara yönelttiği *yapısalcılık eleştirisi*dir. Bu eleştiri başlığı altında Bloomfield ve Chomsky'nin verilen örnek cümleler üzerinden derin yapı-yüzey yapı yorumları karşılaştırılmıştır (s. 26). Bir diğer başlık ise *Kartezyen gelenek vurgusu*'dur. Kartezyen adının Descartes'ın Latince söylenişinden geldiği ve aynı zamanda Descartes'ın Chomsky'yi en çok etkileyen düşünürlerden biri olduğu yazılmaktadır. Descartes'ın, dili düşüncenin bir aracı olarak görmesi ile hayvan iletişimi ve insan dili arasında bir bağ olmadığına inanmasının da bunda büyük payı vardır (s. 27). *Genetik olarak kodlanmış, içsel 'dil yetisi' ve evrensel dilbilgisi* başlığı altında ise tartışmanın odağında bu kez Descartes'a ek olarak Locke da vardır. Locke'un *tabularasası* ve bilginin kaynağına deneyimleri oturtması Kartezyen geleneğin savunucularıyla Locke arasında süregelen bir tartışmanın da konusudur. İnsanı diğer varlıklardan ayıran Kartezyen görüşe benzer olarak Chomsky de dille ilgili yaptığı açıklamalarında insanı önceler ve insanın doğuştan getirdiği "evrensel dilbilgisi organı"na sahip olduğuna inanır (s. 32). *Zihnin hesaplamalı modüler yapısı* başlığında Chomsky'nin zihni, hesaplamalı işlemlere dayalı bir olgu olarak gördüğüne ve her insan dilinin hiyerarşik olarak yapılandırılmış sonsuz sayıda ifade üretebilen sonlu bir hesaplama sistemi olduğuna değinilmektedir. Bunlara ek, kitabın ilerleyen sayfalarında da ayrıntılı olarak ele alınan içselleştirme-dışsallaştırma kavramlarına ve Chomsky'nin dil ediniminde varlığına inandığı 'dil işlemcisi'ne de yer verilmektedir. *Dilin biyolojik bir organ olarak doğalcı yöntemlerle incelenmesi* başlığında ise yazarın da belirttiği üzere kitabın ilerleyen sayfalarında genişçe yer verilen dil ve biyoloji ilişkisine değinilmekte ve dili kültürel bir olgu olarak görenlere karşı dili biyolojik bir organ olarak gören Chomsky'ye ve onun sorularına değinilmektedir (s. 36). Kitabın yazılış amaçlarından biri olan ve Chomsky'nin 1950'lerde başlayan muhalifliğini konu alan *Yerleşik bilimsel yöntemlerle olan 'muhalifliği'* başlığında yazar, metni

merkeze alan ve “Boas üçlemesi” olarak da bilinen, dil incelemelerini bir nevi belgeleme eylemine dönüştüren sisteme Chomsky’nin yaptığı haklı eleştiriler sonrasında yeni bir bakış açısının zamanla dilbilim çalışmalarında etkin konuma gelmesinden bahseder. Yine bu başlık altında Chomsky’den alıntılanan “doğru dilbilgisi” ve iddia edilen varsayımı desteklemeyen verilerin göz ardı edilmesi düşüncesi (!) de bir hayli dikkat çekicidir (s. 40). Bu bölümün son başlığında, Kerimoğlu’nun da ön sözde dile getirdiği aktivist Chomsky’ye ve onun dilbilimcilik dışındaki rüzgârına değinilmiştir.

2. EVRENSEL DİLBİLGİSİ TEORİSİNİN TARİHÇESİ

Noam Chomsky

Kerimoğlu; teorisini sürekli değiştiren, güncelleyen ve bu yüzden çokça eleştirilen Chomsky’den şu muhteşem satırları aktarır: “Ellisinde, hâlâ yirmi beşinde öğrettiklerini öğreten birisi başka bir iş bulsa daha iyi olur. Eğer bu yirmi beş yıl içinde size düşüncenizin yanlış olduğunu kanıtlayan hiçbir şey olmadıysa, bu sizin canlı bir bilim dalı içinde olmadığınız ya da belki dini bir tarikatın parçası olduğunuz anlamına gelir.” (s. 45).

Tanıtımın ilerleyen bölümlerinde değineceğim ama Liberman’ın Chomskyci dilbilimi dünya çapında bir dine benzetmesi ve takipçilerini de bir nevi “mürit” olarak görmesi Chomsky’nin bu satırlarıyla yan yana getirildiğinde bir gülümseme oluşturmaktadır.

Chomsky’yi nasıl tanımlarsanız tanımlayın, o birçok eleştiriye rağmen girişte aldığım pasaja uygun bir bilim insanlığı serüveninin sürdürücüsü olmuştur. Bir önceki başlıkta da değindiğimiz Kartezyen geleneğinin bir savunucusu olarak 1957’de *Üretken Dönüşümsel Dilbilgisi* teorisini paylaştıktan sonra 1965, 1970, 1981 ve 1990’da bu teorisini çeşitli yönlerden güncelleyerek değiştirmiştir. Yazar bu değişimleri, ilgili anahtar terimleri ve değişimin duyurulduğu, bildirildiği ana kaynağı bir tablo üzerinde de vermiştir (s. 46). Devamında da önce bazı temel kavramları vermiş, sonra da teorisini ilk kez paylaştığı 1957 yılından başlayarak her bir değişikliği-güncellemeyi yukarıdaki yılları baz alarak alt başlıklar altında incelemiştir.

“1957 yılında kitaplaştırarak yayınladığı doktora tezi ile bilim dünyasında adını duyuran Chomsky, felsefe ve dilcilik tarihinin kimi tartışmalarına kendince bir bakışla yaklaşmıştır. Chomsky’nin teorisini başlarda *dönüşümsel-üretici dilbilgisi* adıyla anıldı. Çünkü dönüşüm ve üreticilik kavramları ilk yayınlarında daha baskındır. Teorisinin sonraki aşamalarında vurgu başka kavramlara yönelir. *Minimalist (yetinmeci)* program son aşamadır, ancak 1957’de ortaya atılan pek çok kavramın bu programda yer almadığı görülür. Chomsky yaklaşık 10 yılda bir teorisini güncellemiştir. Gelen eleştirilerle işlemediği ortaya konan bazı kavramları teorisinden çıkarmıştır.” (s. 47). *Standart teori* alt başlığında, Chomsky’nin 1957’deki (ilk) teorisinin bazı kabullerinden vazgeçtiği anlaşılmaktadır. Chomsky, bu teorisıyla üretken dilbilgisinin organizasyonunu çizer ve

üretim sürecinin aşamalarını ortaya koyar. Ayrıca Katz ve Postal tarafından getirilen dönüşümlerin derin yapıya anlam bakımından katkı yapmaması gerektiği eleştirisini Chomsky kabul eder ve dönüşümlerin bu türde bir katkısı olmayacağını teorisine yansır (s. 59). 1970 yılına gelinirken üç farklı makalede anlambilimsel yapının teorideki yeri sorgulanarak bu durumlar *Genişletilmiş standart teori* alt başlığında işlenir. 1980 sonrasında ise Chomsky, *İlkeler ve parametreler* çerçevesinde büyük bir kopuşun sinyallerini verir. Evrensel Dilbilgisi'nin kurallara değil, ilke ve parametrelere dayandığı bilgisi bu alt başlık altında Türkçe ve yabancı dillerden verilen örnek kullanımlarla işlenir. 1981 yılında, *Yönetme ve bağlama teorisi*yle Chomsky'nin bu kez derin yapı ve yüzey yapı kavramlarını daha da geliştirerek d-yapı ve y-yapı olarak kullandığını görmekteyiz (s. 64). Kitapta, bu teoriye ve teorinin alt teorilerine de genişçe yer verilmiş olup bu alt teoriler şunlardır: *Yönetme Teorisi, Bağlama Teorisi, Taşıma Teorisi, Aşamalı-X Teorisi, Denetleme Teorisi, Rol Teorisi, Durum Teorisi, Sınırlama Teorisi ve Boş Kategori Teorisi*. Bölümün son alt başlığında 1990 sonrasındaki değişiklikleri ve güncellemeleri içeren *Minimalist Program*, Chomsky'nin aynı adlı eseriyle duyurulur: *The Minimalist Program*. Yazar, kitabın ilerleyen bölümlerinde zaten bu yetinmeci çerçeveye ve her şey en basit biçimde açıklanmalıdır fikrine gelen eleştirilere çokça yer verdiğinden şimdilik bunlara değinilmeyecektir. Ancak d-yapı ve y-yapıdan vazgeçilmesi, *taşıma* kavramının yanına *seçme* ve *birleştirme* kavramlarının gelmesi, *yönetme* kavramını terk ederek *Aşamalı-X* teorisinde bazı değişikliklere gitmesi ve tabii ki *özyineleme* kavramını yoğun bir biçimde işletmesi *Minimalist program* alt başlığının önemli konularıdır.

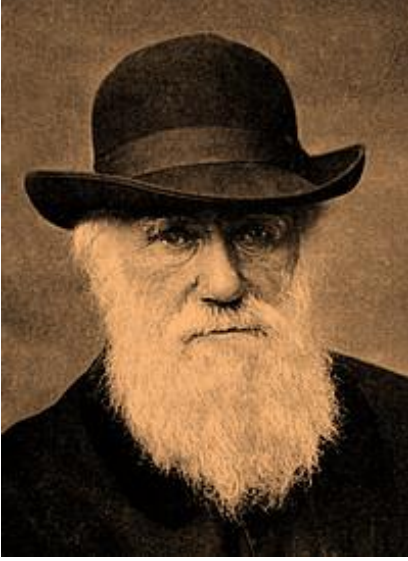
3. CHOMSKY İÇİN NEDEN BİR “EVRENSEL DİLBİLGİSİ” VAR?

Kerimoğlu bu bölümle birlikte kitabın ilerleyen bölümlerindeki eleştirilerin okuyucu tarafından daha etkin biçimde kavranabilmesi için Chomsky'nin teorisini oluşturan önemli temelleri sıralamaya başlar. Bunlardan ilki *Dillerin benzer özellikler göstermesidir*. Bu alt başlıkla ilgili bir yorum yapmak için öncelikle Greenberg'i ve onun dil evrenselleri üzerine yaptığı çalışmaları iyi bilmek gerekmektedir. Zaten Kerimoğlu da Greenberg'e birkaç sayfa ayırmış ve kitabının sonunda da Greenberg'in ulaştığı dil evrensellerini bir liste hâlinde vermiştir. Chomsky ve Greenberg'in aynı başlık altında değerlendirilmesinin altında dilin kökeni tartışmaları yatmaktadır. Greenberg'in dillerin tek ata dilden geldiği düşüncesinin aksine Chomsky, diller biyolojik olarak her insanda (Homo Sapiens olarak bizler kastedilmektedir ki bu da daha sonra fazlaca eleştiri alacaktır.) var olan dil yetisinden ötürü benzer olduğunu dile getirmektedir. İkinci alt başlık *Uyarıcı eksikliği*dir. Yazarın da alıntılacağı gibi Chomsky'nin teorisinin en temel argümanlarından birisidir (s. 90). Öyle ki sadece bu argümana gelen eleştirilere yanıt vermek için Chomsky'nin birden fazla yayın yaptığı bilinmektedir. Burada da diğer bazı durumlarda olduğu gibi yine metaforlara sarılır. Ayrıca Platon'un Chomsky'yi ne ölçüde etkilediğine dair ilgili sayfalarda *Menon Diyalogu* çerçevesinde bazı bilgiler verilir. İlerleyen bölümlerde de göreceğimiz üzere çocukların hiç duymadıkları cümleleri rahatlıkla kurabilmeleri, Chomsky tarafından bu diyalog özelinde kavramsallaştırılacaktır. Üçüncü alt başlık olan *Olumsuz kanıt eksikliğinde* bir önceki alt başlıktaki argümanlara bağlı olarak devam edilir. Chomsky'ye göre çocukların çevrelerinden duymadıkları dilbilgisel hatalar yapmaları, doğuştan dil öğrenme mekanizmasıyla

dünyaya geldiklerinin başka bir kanıtı olmakla kalmaz aynı zamanda davranışçıların uyarıcı-tepki koşutluğunu da çürütür. *Dilbilgisi yakınlaşması* alt başlığında Kerimoğlu, Chomsky'nin zekâ türleri ne olursa olsun aynı dili konuşan çocuklar dilbilgisini aynı biçimde öğrenir düşüncesini Türkiye'den örnekler vererek somutlaştırır. Bölgesel veya daha geniş coğrafi farklılıklar olsa da aynı dili konuşan çocuklar dilbilgisel kuralları aynı biçimde öğrenir.

Sapiens'e özgüllük alt başlığı ise yukarıda da dile getirildiği gibi Chomsky için çetin eleştirilerin geldiği bir varsayımdır. Dilin türe özgüllüğü meselesi yazar tarafından nokta atışı alıntıyla ilgili satırlarda işlenir. Chomsky'nin önemli varsayımlarından birisi olarak çocukların neredeyse büyük bir çaba harcamadan rahatlıkla öğrenebilmesi meselesi *Çocukların dili kolay ve hızlı edinmesi* alt başlığında incelenmiştir. Hatta Kerimoğlu'nun şu tespiti de oldukça değerlidir: "Chomsky'e göre dil çocukların başından geçen bir şey gibidir." (s. 95). *Aynılık ve olgunlaşma aşamalarında* çocukların dil öğreniminin belli bir sırayla gerçekleştiği anlatılır. *Dil ve biliş (cognition) ayrımı* alt başlığında ise doğuştan getirilen dile özgü bir biyolojik alt yapının olup olmadığı tartışmasına hangi gerekçelerle Chomsky'nin "dil ve biliş arasında ayırım vardır" tarafında olduğu ve karşıtlarının hangi gerekçelerle bu duruma eleştiriler getirdiği incelenmektedir. Bu bölümün son alt başlığı *Beyindeki yerleşimcilikte* ise beyinde sözdizimle ilgili bir bölümün olmasının Chomsky için öneminden bahsedilmektedir.

4. DİLİN EVRİMİ VE DARWİN

Charles Darwin

Bölümün adından da anlaşılacağı üzere yazar, evrim meselesine dil temelinde yaklaşarak Darwin ve onun sürdürümcülerinin Chomsky ve arkadaşlarınca hangi nedenlerce düşünsel olarak karşı karşıya geldiklerini yine isabetli alıntılarla inceler. Dilin evrimi ve dilin değişimi kavram öbeklerinden ne anlaşılması gerektiğiyle ilgili bir girişten sonra dilin evrimi çerçevesinde araştırılan ve geçmişten şimdiye dek insan dünyasının önemli bir merakı olan dilin kökeni meselesine geçiş yapılır. Bu satırların devamında dilin evrimi ve dolayısıyla kökeni çalışmalarının birçok disiplini ilgilendirdiği ve nedense uzun yıllar bu konuların diğer araştırmacılarca ilgi görmediği dile getirilir.

Chomsky insanların doğuştan dil yetisiyle dünyaya geldiğini ve ortak bir dilbilgisine sahip olduğunu düşünmektedir. Peki, ortak bir dilbilgisi varsa bu nasıl oluşmuştur? Bu soru, birçok konuda olduğu gibi Chomsky ve arkadaşlarını kitaptan öğrendiğimiz üzere rahatsız etti, rahatsız etmeye de devam edecek.

5. CHOMSKY VE "KARTEZYEN EVRİM" MODELİ

Yazar bu bölümde Chomsky'nin dilin evrimini doğrudan konu aldığı veya buna değindiği son 30 yıl içindeki yayınlarını herhangi bir yorum katmaksızın yine şaşırtıcı bir kaynak zenginliğiyle gözden geçirmektedir. Söz konusu yayınları 2000'li yılların başına kadar olanlar,

2002'deki ünlü makalesi ve bu makale minvalindeki yayınları, 2016'da yayınladığı dilin evrimini konu alan kitap ve sonrasındaki görüşleri ile üç alt başlık altında inceler. Bu alt başlıklardan ilki *Doğal Seçilim ile Uzlaşma Öncesi: "Darwin Bir Varmış Bir Yokmuş!"* tur. Kerimoğlu bu alt başlığa ilginç bir güreş-güreşçi metaforu ile giriş yapar. Hatta zaten kitap boyunca da açık biçimde gözlemleyebileceğiniz gibi Chomsky'nin dilin evrimi konusundaki başlarda alaycı devamında ise muğlak söylemler içerisinde olmasını "el ense çekmek" olarak yorumlar. Sonrasında 1988'deki bir yayından başlayarak 2002'ye kadar altı yayından etkin alıntılar yaparak girişte bahsettiği "el ense çekmek" benzetimini okuyucuya bizzat hissettirir. İkinci alt başlık *Büyük Alışveriş: "Ver Doğal Seçilimi, Al Kartezyen Dilciliği!"* dir. Doğal seçilim konusunda mesafeli olmasının yanında alaycı da bir tutum sergileyen Chomsky'nin doğal seçilimle olan "zorunlu" buluşması ve "zorunlu" uzlaşması bu alt başlıkta ilki 2002, sonuncusu 2015 olan yirmi yayından yapılan çok iyi alıntılarla okuyucuya büyük bir ustalıkla sunulur. Son alt başlık ise *Neden Sadece Biz (2016) ve Sonrası* dır. Diğer disiplinlerdeki bilimsel gelişmeler sonrasında 1950'li yıllarda kolaylıkla söyleyebildiği çoğu şeyi artık savunamaz durumda olan ancak yine de ilginç metaforlar, hikâyeler ve "her şey bir anda oldu" romantikliğiyle kanıtlar (t)üreterek bilim dünyasını ikna etmeye çalışan Chomsky ve arkadaşlarının 2016'dan başlayarak ortaya koydukları on beş yayın burada konu edilir.

6. CHOMSKYCI DİLİN EVRİMİ AÇIKLAMASININ TEMELLERİ

Kitabın oldukça önemli olan bu bölümünde yazar, Chomsky'nin dil ve evrim ile ilgili değerlendirmelerini kronolojik bir sıra ile etkileyici bir çerçevede cümle veya cümle üstü yapıları koyu vurgulayarak aşağıdaki gibi sıralamış ve her bir koyu dizili cümle veya cümle üstü yapıyı yine nokta atışlı alıntılarla birlikte değerlendirmiştir. Bu yapılar aşağıdaki gibidir:

- Darwinci doğal seçilimin dilin evrimi açıklaması bazı açılardan sorunludur. Darwin-Wallace geriliminde Wallace gerçeğe daha yakındır.
- İnsan dilinin evriminde en ayırıcı özellik özyinelemedir ve birleştirme de bunu ortaya çıkaran operasyondur.
- Dil kültürel bir öğeden çok, biyolojik bir organdır ve evrimi bu çerçevede ele alınmalıdır.
- Özyinelemeli insan dili Darwinci doğal seçilim açıklamasının varsaydığı gibi aşamalı ve yavaş bir şekilde değil, 200-300 bin yıl kadar önce tek bir mutasyonla bir anda ortaya çıkmıştır.
- İnsan dili iletişime adapte olmak için değil, düşünce aracı olarak ortaya çıkmıştır. İletişim yan ürün gibi gelişmiştir.
- İnsan dili ve diğer canlıların iletişimleri arasında bağ kurmak doğru değildir. Bir "ön dil" tasarlamak mümkün gözükmemektedir.
- İnsan türleri içinde özyinelemeli dile sahip tek tür Sapiens'tir. Sapiens'e en yakın tür olan Neandertallerin bile böyle bir dili yoktu.
- Evrensel dilbilgisi beyinde belirli bölgelere yerleşmiştir, beyin görüntüleme ve evrimi çalışmaları da Sapiens beynine özgü dil özelliklerini ortaya koymaktadır.
- Dilin evrimi "dil yetisinin" evrimi demektir. Tek tek dillerin değişimi için evrim terimi kullanılmamalıdır. Bu, dil değişimidir.

7. BİR “MUHALİFİN” MUHALİFLERİ: CHOMSKY’YE KİMLER, NEDEN KARŞI?

Ayrı bir kitap olacak kadar hacimli olan bölümde yazar, bu kez satırları Chomsky karşıtlarına açar ve yine onlarca şahane alıntılama ile tek seferde onlarca kitap okuyormuşsunuz hissine okuyucuyu ulaştırır. Chomsky için “korkulu” 2000’li yılların niçin başladığını sorarak sürece bir nevi büyüteç tutar.

Üretici gelenek daha 1980’lerin başında eleştirilmeye başlansa da etkin varlığını 2000’li yılların başına kadar devam ettirmiştir. Daha önce de söylendiği gibi Chomsky’yi önce güçlü kılan daha sonları da onu tahtından(!) eden şey diğer bilimsel disiplinlerdeki gelişmelerin, ilerlemelerin durumuydu. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte öncesinde hayal bile edilemeyen deneysel çalışmaların yapılması, dilin evrimi araştırmaları başta olmak üzere birçok çalışmada büyük artış olmasını sağladı. Tümevarımsal yöntemi kullanan ve deneysel yöntemin anlamsız olduğu düşüncesiyle tanınan Chomsky’ye tekil deneysel yöntemler sonrasında edinilen bilgiler kötü haber olarak gelmeye başladı.

Kerimoğlu bu noktadan itibaren aşağıdaki alt başlıklar (26 alt başlıkta 37 karşıt bilim insanıyla) ile satırlarına devam eder¹:

- Felsefeden Gelen Meydan Okuma: Hilary (Whitehall) Putnam
- Üretici Anlambilim ile Savaş: Jerrold J. Katz, Paul M. Postal, George Lakoff, Pieter Seuren ve Robert D. Levine
- Philip Lieberman: “Chomskyci Dilbilim,Dünya Çapında Bir Dindir!”
- İşaretlerin Sözcüsü Michael Corballis: “Chomsky, Tanrı ve Dil”
- Michael Tomasello: “Evrensel Dilbilgisi Öldü”
- Geoffrey Sampson: “Dilbilim Bir Bilim Dalı Bile Değildir!”
- Geoffrey K. Pullum: “Uyaranlar O Kadar Yetersiz Olmayabilir!”
- Derek Bickerton ile Ayrılan Yollar
- “Pencereler” ve RudolfBotha
- James Hurford: “Peri Masalı Değil, Bilim!”
- Marksizmden Gelen İtiraz: Chris Knight ve “Chomsky’yi Çözmek”
- Terrence W. Deacon: “Chomsky Amuda Kalkıyor!”
- “Doğal Dil ve Doğal Seçilim”in Sarsıcı Etkisi ve Steven Pinker
- Tecumseh Fitch ve Chomsky: Büyük Buluşma
- Amazon Ormanlarından Gelen Adam: Daniel Everett ve “Pirahã Depremi”
- Simon Kirby, Morten Christiansen, Nick Chater ve “Bilimdeki En Zor Problem”
- Nicholas Evans, Stephen C. Levinson ve Dan Dediu: “Evrensellik Bir Mittir!”
- Vyvyan Evans: “Dil İçgüdü Değildir!”
- “Chomsky, Köktendinciler” ve Sverker Johansson
- Cedric Boeckx: “Tek Mutasyonla Olmaz!”
- Greenberg Tipoloji Geleneğinin Sesi: Martin Haspelmath
- Margaret Boden’ın Bilişsel Bilimler Tarihinde Chomsky

¹ Bu yazının yazılış amacı gereği her bir alt başlıkla ilgili okuma ve değerlendirme notlarını tek tek burada yer vermek mümkün olmayacağından sadece alt başlıkların adı yazılmıştır.

- Christina Behme ve Kartezyen Dilcilik Eleştirileri
- EwaDąbrowska: “Evrensel Dilbilgisini Gören Var mı?”
- Francis Lin: “Bu Yöntemle Olmaz!”
- Diğer Eleştirmenler ve Ayhan Sezer

8. ÇATIŞMA NOKTALARI

Chomsky'nin karşıtlarına ayrılan satırlar, yukarıda da dile getirildiği gibi tek başına bir kitap olacak kadar hacimli bir bölüm olup yazar kendi değerlendirmelerine geçmeden önce okuyucunun süreci daha etkin kavrayabilmesi için bu bölümde Chomsky'nin “savaştığı” on üç cepheyi alt başlıklar hâlinde kısaca açıklamıştır.

İlk cephe *Bilimsel yöntemler*dir. Bu alt başlıkta Chomsky'nin bilim yapma biçimi üzerinden gelen eleştirilere yer verilir. Özellikle Popperci bilim anlayışına uymayan yöntemlerinin karşıtları tarafından kabul edilmediğinin altı çizilir ve son olarak Chomsky'nin sıkı sıkıya tutunduğu “özyineleme” meselesine Pirahã dili üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Everett'in sahadan ve direkt çürütmeleri karşısındaki çaresizliğine değinilir. *Kartezyen dilbilim* cephesinde Descartes'ın kabulleriyle dil çalışmalarında ilerlemenin dar bir elbiseyi zorla giymek olduğundan ve bilimsel çalışmalarda ilerlemenin dilbilim çalışmalarına uygulanması gerektiğinden bahsedilir ve “deney yapmayı sevmeyen” Chomsky'nin bu düşüncesi bir kez daha vurgulanır. *İçsel dilbilgisi (Doğuştanlık)* alt başlığında ise parantez içinde de belirtildiği üzere dile ait bilginin doğuştan getirildiği kabulü ve sonrasında yapılan çalışmalarla çevrenin de başta dil gelişimi olmak üzere birçok konuda belirgin etkilerinin olduğunun altı çizilir. Buranın son bölümlerindeki “düşen uçak” metaforu yine oldukça dikkat çekicidir. *Darwinci doğal seçim ve adaptasyon* cephesinde hemen her şeyin evrimin ışığı olmaksızın anlamsız olacağı düşüncesinin aksine Chomsky'nin “bir anda oluverdicaliği” yeniden vurgulanır. Devamında ise dilin iletişim için mi yoksa düşünmenin bir yan ürünü mü olduğu sorusu Dennett'ten yapılan bir alıntıyla işlenmektedir. *Sapiens'e özgüllük* ve *Neandertallerin dili* alt başlıklarında dilin Sapiens'e özgü olduğu konusunda ısrarcı olan Chomsky son yıllarda yapılan onlarca çalışmaya rağmen Neandertallerin bir dile sahip olmadığı konusunda ise ısrarcıdır. *Hayvan iletişimi çalışmaları* cephesinde ise değişmeyen şey yine Chomsky'nin yıllarca direndiği hatta alaya aldığı söz konusu hayvan iletişimi çalışmalarının düşünüldüğü gibi dikkat çekici benzerlikler keşfetmesi onu burada da köşeye sıkıştırmasıyla dikkat çeker. *100 bin yıl önce ortaya çıkan tek bir mutasyon* cephesinde 6 milyon yılda aşamalı olarak gelişen bir dil yetisi kabulüyle Chomsky yine “çaresizce” savaşmaktadır. Bir diğer cephe Chomsky'nin en önemli “kavramsal silahını” oluşturan özyineleme meselesinin anlatıldığı ve insan dilinin en belirgin özelliği olduğunun altının çizildiği *Özyineleme ve birleştirme* alt başlığıdır. *Dil evrenselleri* alt başlığındaki çatışma ise sözcüksel ve eylemsel olarak aynı şeyleri söylüyormuş gibi görünen Chomsky ve Greenberg'in dil evrensellerine ulaşma yol-yöntemlerinin farklılığı tekrar vurgulanırken uyaran eksikliği, genetik olarak kodlanmış ve doğuştan getirilen dil yetisi, çevrenin etkili olup olmadığı tartışması, dil öğrenimindeki bireysel farklılıkların olduğuyula ilgili araştırmalar *Çocukların dil edinme özellikleri* alt başlığında bir kez daha konuşulmaktadır. *Beyindeki yerleşimcilik ve modüllerde* kitabın ilk bölümlerinde de sözü geçen, beyindeki bazı bölgelerin bazı

görevleri yerine getirdiği düşüncesi bir kez daha ele alınmıştır. Chomsky'nin dilbilim teorisinde önemli noktalardan biri olan konuşmadan sorumlu Broca alanı ile anlamdan sorumlu Wernicke alanı, tek bölge-tek görev kabulünü çürütebilecek birçok çağdaş çalışmanın sonrasında yara alırken son cephe olarak *Soyutluk, hesaplama ve dilde matematik ile dil yetisinin soyutluk ekseninde aynı yerden doğduğunu savunan Chomsky'nin bir dizi düşüncesine yer verilir.*

9. MARSLILARI BEKLERKEN: EVRENSEL DİLBİLGİSİ ÖLDÜ MÜ?

Kerimoğlu, kendisinin de belirttiği gibi bu bölüme kadar bir belgesel kameramanı gibi durumları, eylemleri, tarafları büyük bir ustalıklarla, temel kaynaklardan yüzlerce alıntılarla her yönüyle okuyucuya (izleyiciye) sunduktan sonra artık kendi düşüncelerini ortaya koymaya başlar. Bu bölüm için ayrıntıya girilmeden bir şeyler söylenecek olunursa sürekli yanlış anlaşıldığını veya anlaşılmadığını düşünen Chomsky'ye bilimsel retorik çerçevesinde yapılan Haspelmath eleştirisiyle söze başlamak doğru olacaktır:

Ne yazık ki tüm bu retoriğe rağmen üretici dilbilgisinin teori inşa etme ve onları test etmedeki durumu böyle değildir, herhangi bir dilbilimcinin (veya 'test' sözcüğünün üretici dilbilgisi dergilerinde taramasının) teyit edilebileceği üzere hipotez testi üretici literatürün parçası DEĞİLDİR. Üretici dilbilgisi doğa tarihi ve psikanaliz gibi çalışır: Bir üretici dilbilimci belirli bir dili çalışacak ve (% 90'ı spekülasyondan oluşan) 'derin' bir analiz yapacaktır. Dahası, "doğa tarihinde türler hakkında sadece farklı hayvanlara bakarak benzerlikler bulunamaz" ifadesi doğru DEĞİLDİR. Bu şekilde ulaşılabilecek birçok genelleme vardır. Laboratuvar deneyleri yaygınlaşmadan önce de bilimsel biyoloji vardı. Aslında, en büyük biyoloji teorisi karşılaştırmalı bir alan biyoloğu tarafından inşa edilmiştir. Dilbilimi genotipik seviyede yapabilmemiz güzel olurdu, ancak üretici dilbilgisinin (gerçekte uygulandığı gibi) buna katkıda bulunabileceğini inanmak için bir neden yoktur. Dil çalışmaları söz konusu olduğunda bu temel sorunların belirsizliği can sıkıcıdır, ancak terk etmektense bunları açıklık kazandırmaya çalışmak daha iyidir (s. 541).

Zaten yazar da yukarıdaki satırların hemen öncesinde Chomsky'nin anlaşılmasının varsayımlarını sunma biçiminden kaynaklandığını düşündüğünü dile getirmektedir. Deneysel yöntemlerle ispatlanamaması sorunu da tekrar yazarca dile getirildikten sonra dil yetisini bir modül gibi düşünmesi, dili edinme sürecinden düşünme sürecine kadar olan birçok konuyu bir bilgisayar benzetimi ile deneysellikten uzak bir yöntemle kurgulaması Chomsky'ye yazar tarafından yapılan başka bir eleştiridir. Devamında; "bir anda oluverdiciliğe", "gizemli gelişmelere", hesaplamalı ve insana özgü en ayırıcı dil yetisi olan "özyineleme"ye bir yorum getirilir. Zaten özyineleme kavramından söz edilir edilmez Everett üzerinden Pirahã dili eleştirisi gelmektedir. Yukarıda bir dile getirildiği gibi Chomsky'nin ilginç benzetimlerinden "alet çantası" yeniden özyineleme kavramı üzerinden okuyucuya hatırlatılırken özyineleme ve birleştirme meselesi bu kez karşıtların da ağır eleştiriler getirdiği dilin doğuştan getirildiği iddiasına "bürokrat ve karbüratör de mi doğuştan getirilen sözcükler arasında" sorusuyla Chomsky'nin karşısına çıkarılır. Dışsallaştırma, ön dil, dil gelişiminde aşamalı bir geçişin olmaması durumu yeniden masaya yatırılırken uzaya atılan bir roketin parçalarını bırakarak ilerlemesi gibi giderek küçülen "(mini mini!) minimalizm" tekrar gözden geçirilir. İlerleyen sayfalarda da yine dilin

doğuştan geldiği konusunda şüphe duymayan Chomsky'nin ilginç bir yanıtı ve "saman adam" benzetimi eleştirilerin odağındadır (s. 546). Evrensel dilbilgisinin bir organ olduğu düşüncesi de; dilin biyolojik mi, kültürel mi yoksa her ikisi birlikte mi tartışması da; dil gelişiminde doğa mı yoksa çevre mi etkilidir sorusu da; İ-dil, D-dil de; yan ürün de, eksaptasyon da; FOXP2 üzerinden hayvan iletişimi karşılığında insana özgülük de bölüm boyunca yazarın açık ve doyurucu eleştirilerine konu olmuştur.

10. "SEVAPLARI VE GÜNAHLARIYLA" BENİM İÇİN CHOMSKY

Kitabın en önemli bölümlerinden biri olan bu bölümle ilgili tanıtım notlarını çok kısa tutarak bu zevki okuyucuya bırakmak gerekirse kısaca şunlar söylenebilir: Yazar, Türkiye'de dilbilim çalışanların veya dilbilime ilgi duyanların zihinlerindeki soruları-sorunları büyümlü bir yöntemle elde etmiş gibi ilgili sayfalara aktararak işlemiş ve her satırda zihnimizin derinliklerinden bir "Evet!" ünlemi çıkarmıştır.

Chomsky bu kez dilbilimdeki olumlu değişikliklerin itici gücü olması nedeniyle bir övgü alırken yazar Türkiye'deki dilbilim çalışmalarına da önemli eleştirilerde bulunmuştur. Bölümün sonlarında ise yazar, şu alt başlıklar ile belirlediği çerçevelerde Chomsky'yi bir kez daha ele almıştır: *MIT'de işe alınmasında CIA-Pentagon desteği; Genç yaşta kimsenin görmediği bir destek olması; Siyaseti bilimde kullanması; Ağlar ile moda dönüşmesi; Zenginleşmesi; MIT dilbilimi domine etmesi; Bir mürit topluluğu oluşturması; Bilimsel yöntemlerin dışına çıkması; Deneysel çalışmalara mesafeli olması; Eleştiriye tahammülsüzlüğü; Öncüllere haksız yere saldırması; Yayın sayısının abartılı boyutta olması; Bilim karşıtı -özellikle de köktenci- çevreleri cesaretlendirmesi; Akademik kıskançlık; Kişisel çekişmeler; Sağcı siyaset; Amerikan Karşıtlığı, Yahudi düşmanlığı.*

SONUÇ

Chomsky'nin soruları doğru sorduğu ve dil incelemelerinde bir çığır açtığı son satırlarda yeniden vurgulansa da takip eden satırlarda Chomsky'nin dilin evrimi üzerine söyledikleri tekrar eleştiri konusu olur. Yazarın dediği gibi Chomsky, dilin evrimine karşı bir bahis oynadı ve bunu... (s. 583)!

KAYNAKÇA

Kerimoğlu, Caner (2021). *Chomsky Darwin'e Karşı: Evrensel Dilbilgisi, Dilin Kökeni ve Evrim Tartışmaları*. İzmir: Varyant Yayıncılık.

